

Lanczkor Gábor

Szaturuszi mesék 2.

Dokumentumfilm a '80-as évekből a budapesti undergroundról. Gyerek voltam ekkortájt, a díszletek még ismerősek, a szelíd [vagy kevésbé szelíd] lepusztultság és a nyomottság is. A szabadság kesernyész ízet csak odaképzelnem tudom az egészhez. *Oral poetry*, így, rögzítve: kontextus nélkül maradt dilettáns klapanciák. És: mennyire más ez a mostani pusztulat, mennyire nincs itt semmiféle önkéntelen közösség.

Debrecenben járok, meghívásra. Vonattal érkeztem a városba, mint már rég nem, és a Nagyállomásról kilépve az az erős [áthallásos] érzésem támadt, hogy nem is Magyarországon vagyok, Kelet-Európában vagyok, egy makacs megyeszékhelyen, ahol még bőven élnek magyarok is. Térey első otthonának falán [illetve a replika-homlokzaton] már két éve emléktábla van.

Debrecen széles határát elhagyva sokáig bámultam a vonatablakból egy távoli templomtornyot. Bármilyen csekély Szegednél a domborzat lejtése, folyóvölgy ez itt, nem pusztá.

Krétára, Iraklionba repültünk.

Az elutazás előtt megnéztük egy budapesti kiállítóterben William Kentridge *Lágyabban játszd a táncot* című nyolccsatornás videóinstallációját.

Egy szépen épített város sosem áll ellen a pusztulásnak, ez is ott volt egy táblán [angolul] Kentridge zenés körmenetében, mint egy ógörög versszak első felének variációja. A válasz, a szakasz második fele, valahogy így szól magyarul: *Csak lakója, az ember*. A nyári szezonnak hivatalosan vége [a távolsági buszok menetrendjében is], szombat este az iraklioniak demonstratív derűvel veszik vissza a korzót és a velencei kút körüli teret, a második világháborúban örökérvényűen szétbombázott régi városukat.

Knósszosz. Négyezer éves alapfalak, tűpontos tájolással a négy égtáj felé. Lépcsők, négyszögletes és körkörös oszloptövek. Kőlapokkal fedett szennyvízcsatornák. Egy körömnyi ponton idelátszik a tenger.

Pusztán csak annak a ténynek az ellenében munkálkodni, hogy az írás kereskedelmi célból jött létre.

Matala. A verandán ülök, az ég még hajnali szürkés, vadszőlő, kaktusz, muskátli-bokrok, leanderek és keménylombok illatoznak hűvösen, lappangó gyászt sejtetve az északról jött vendéggel.

Kentridge videóinstallációjának az elején egy kopasz mágus bal felé száguld végig a vásznakon; a menet jobbra halad majd. Önmaga tengelye körül jobbra forogva szökdel, spirálokat rajzol a levegőben, fölhúzza a menetet, mint egy órát.

A matalai öböl sziklafalában római kori sírbarlangok vannak. Kimászom az egyikhez a langymeleg tengerből. Belefekszem a falba vájt, embernagyságú fülkébe.

A falutól délre, a sziklás dombgerinc túloldalán egy következő öböl nyílik, ahol kora délelőtt kevés ember van rajtunk kívül. Kocsiút nem vezet ide, csak gyalogösvények. A parton kristályszalagos gránittömbök merednek elő a vörös fővenyből. A Nap mint Istenszem – a követ még látja, amin csöpögő hajjal ülök, engem csak annyira, hogy útban vagyok; éget.

A víz alatt úszva az árnyékomat néztem a tenger fenekén. Két kar, húznak. Középpütt kerek fej.

Phaisztosz. A dombtetőn épült palota ugyanabból az időszakból való, mint a Knósszoszi, és hasonló szerkezettel bír. Alapfalai jobb állapotban maradtak fenn, mint amazé, és a föltárást követően semmiféle hipotetikus visszaépítés nem történt, mint amott. A tágas központi udvarról, amelynek a kövezete is jórészt eredeti, erős keretesként nyugaton a Messzara-síkság végtelen kertjei látszanak, északon az Ída-hegység óriási tömbje.

A régészek külső védfalakat sem itt, sem Knósszoszban nem találtak. A bronzkéseken túl fegyvereket sem. Uralkodott a papnő, fölládoztak egy-egy fiatal fiút a békéért, aztán megérkeztek a kontinensről a hódító dórok, és mindez megváltozott, de tökéletesen. Szuharillat változott szuharillattá.

Eufória, amit már nem lehet fokozni: báránysült és bor, majd a türkiz tenger – túlcsordul bennem, és a nyomok, amiket hagy, a szorongás mintázatát mutatják másnap reggelre. Újratervezés a kávézó alacsony lomboktól árnyékolt teraszán.

Iraklionban még egyszer elmegyünk a régészeti múzeumba. Sokáig járkálok az aratóvázának nevezett arasznyi magasságú fekete edény körül. Phaisztosz közelében, Hagia Triadában, a nyári palota romjainál találtak, ahol pár napja jártunk. Miniatűr dombormű fut körbe a kicsi vázán, ha jól számoltam, huszonzét férfivel. A menet jobbról kerüli a vázát, egyetlen alak van szemben a többiekkel, és mintha nevetne.

A nagynéném hív a Szegedre érkezésünk másnapján; délután egy órakor meghalt Köcskőn a mami. Amikor augusztus közepén utoljára láttuk, már eléggé gyöngécske volt, de még föl tudott kelni. Az elméje mindvégig tiszta maradt. A halála napján már nem szólalt meg.

Tőle örököltem a szememet. És így talán valamiféle világlátást is; derűs, optimista asszony volt.

És vele együtt mintha az apám is meghalt volna újra.

*

Rányúltam a homokos tenger-
fenéken egy sziklára,
ellöktem róla magamat,
és mint akit három pár láthatatlan szárny
is emel, létrán kapaszkodtam fölfelé;
a függőleges mészkőfallban
sírkamrák hátrahagyott városa,
aranszín-
fényfoltos türkiz hártya,
és akkor eszembe jutott ez a hangfölvétel
{Weöres Sándor, *A kő és az ember*.
Amerikai néger spiritual song}.

*

Ez a vers még Krétáról való.

Néhány éve a konyhába került át a fekhelye, mint régen is a dunántúli falusi családok idős özvegyasszonyainak – az utcafront felőli kisebbik szobába, ahol az apám született és a nagyapám meghalt, az unokanővérem költözött be. Dédőreganyám, nagyapám anyja, Sarolta mama, a Berzsényi mama is a *konyhán* halt meg. Kétéves koromban, harminckilenc éve.

Az önellátó magyar falu ment tökéletesen tönkre ebben a harminckilenc évben a szemem láttára, összeomlott a letelepített nomádok ezeréves talapzatú felépítménye, mint tavaly az öreg pajta.

Hiányzik-e nekem az, hogy tyúkot, kacsát, libát, disznót, marhákat tartsak, hogy az év megfelelő szakában napra nap kijárjak a földekre és a szőlőbe dolgozni? A sort az apám, az apám nemzedéke szakította meg; náluk szakadt meg a sor, inkább így, személytelenül. Mindenesetre a *Zeitgeist* jelen állapotában már a pusztaság tény, hogy közvetlen közletről láthattam egy részben a környezetét is ellátni képes parasztságoságot, megnyugtatóan hat. A háttértudás színe-java elveszett, a mozdulatok csak igen-igen kis részben vannak meg, de láttam, amit láttam, és föl se merül bennem, hogy egy efféle élethez való visszatérés mindenestül lehetetlen volna.

Látomások sora, amiknek ma is hitelt kell adnom. Nagyapám egy sámlin ülve (a kamraajtó mellett ült) remek vesszőkosarakat fon a ház előtti hársfák (rég nincsenek meg, tuják vannak a helyükön) két gömbre metszett hárs vesszőiből.

Meghalt, meghaltak, nincs még egy ige, aminek ennyire önmagába zárt, kívülről kisajátíthatatlan tartalma volna.

Én voltam az egyetlen, aki tegezte a mamát. Az unokanővéreim az utóbbi évtizedben a nagynéném mellett magázni kezdték, a kislányaim pedig inkább csak feleltek, ha a dédi kérdezte őket, maguktól nem szólították meg.

